

Residenset i Växjö

Dokumentation av skador på stadslager
Schaktningsövervakning 2020

L1953:1681, Residenset 1. Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Ivonne Dutra Leivas

Arkeologisk rapport 2020:25

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
- en del av Kalmar läns museum

Residenset i Växjö

Dokumentation av skador på stadslager

Schaktningsövervakning 2020

L1953:1681, Residenset 1. Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Författare	Ivonne Dutra Leivas
Copyright	Kalmar läns museum 2020
Redaktion	Helena Victor, Stefan Siverud
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

Keywords: Medieval Växjö, urban archaeology, archaeological surveillance

Kalmar county museum was called out by the County board of Kronoberg the 27th of May 2020 for an acute trench surveillance. The reason was that a trench was dug without permission in a protected area in the mediaeval parts of the town of Växjö. The surveillance took place in the central parts of the city, close by “The County Residence”.

The damages and the archaeological remains in the trench were documented. The remaining re-

mains in the 43-meter-long trench were characterized by urban layers from different phases in the history of the town, from the medieval period to the 19th century. A carbon sample from a bottom layer in the trench was dated to 1154–1264 AD. The archaeological results show that this area in particular possesses important information about Växjö’s early history which’s enables a better understanding of Växjös different phases and town transformations.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Genomförande	13
Resultat	15
Västra profilen	15
Östra profilen	18
Tolkning och åtgärdsförslag	21
Referenser	23
Tekniska och administrativa uppgifter	25
Bilagor	26

Sammanfattning

I månadsskiftet maj-juni 2020 tillkallades Museiarkeologi sydost, en del av Kalmar läns museum, akut ut för en schaktövervakning och dokumentation av skador i samband med schaktgrävning utanför Landshövdingeresidenset i Växjö, inom ett område för fornlämningskyddade stadslager L1953:1681. Schaktet var upptaget längsmed den östra sidan av Residenset.

Bedömningen var att det i båda ändarna av schaktet, i norra och i den södra delen, fanns bevarade lager nästan ända upp till toppen av schaktet. Dessa partier hade nyligen grävts bort och framträdde endast i profil. I större delen av schaktet förekom emellertid utfyllningsmassor med stora stenar ända ned till en meters djup. Under detta utfyllnadsmaterial uppträdde rester av fyndförande kulturlager inom nästan hela avgränsningsområdet. Toppen av dessa kulturlager hade skadats vid schaktning. Vid minst två områden inom schaktet kunde vi konstatera, genom sondering samt rutgrävning, att lagren var djupare än schaktbotten. I övrigt undersöktes inte några lämningar under botten nivån för det redan upptagna schaktet. Fyndmaterialet var sparsamt och i huvudsak av tidigmodern karaktär. Inga prover togs från tidigmoderna lager med anledning av att ¹⁴C-dateringar från mitten av 1600-talet och framåt ger en alltför bred dateringsbild. I en provruta kunde ett lämpligt kolprov tas för datering av ett bottenlager. Kolprovet gav en datering till 1154–1264 e.Kr. som indikerar aktivitet på platsen under medeltid.

Rektifieringar av äldre kartor visar att schaktet var placerat inom ett område som har genomgått omfattande förändringar från medeltiden fram till idag. Under medeltiden kännetecknades området av bebyggd tomtmark, men efter stadsregleringen 1658 omvandlades de södra delarna av undersökningsområdet till gatumark och tomtgränsen flyttades något norrut. I detaljkartan från 1783 kan man se bebyggelsen placering inom tomterna. Efter stadsbranden 1843 genomgick området en omfattande omvandling då man anlade Residenset i väster och Stortorget i söder. Gatan i söder fick också en ny placering, nu norr om undersökningsområdet.

I schaktets södra delar kunde rester efter den gamla Norra gatan påvisas såväl som kulturlager från tiden innan stadsregleringen 1658, i vad som bör ha varit tomtmark. I schaktets mitt förekom raseringslager som sannolikt kan kopplas till bebyggelsen som fanns inom tomten från tiden efter stadregleringen och fram till stadsbranden 1843.

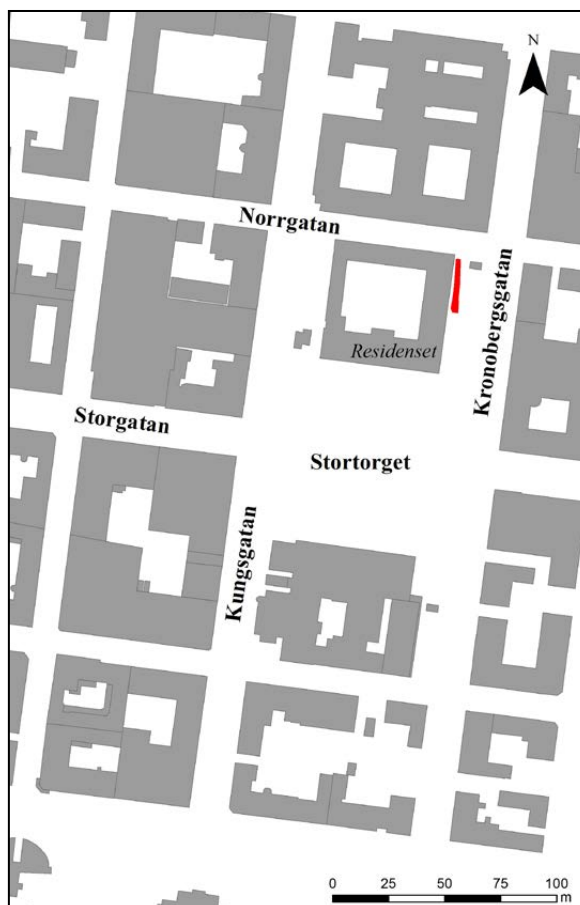
Trots den skadade lagerbilden visar undersökningen att området kring Residenset utgörs av äldre kulturlager som representerar olika skeenden i Växjös stadshistoria. Att de olika skeenden fångas inom ett och samma område är ovanligt i Växjö med anledning av omfattande utschaktningar av staden ägde rum på 1960–70-talet som grävde bort stora delar av Växjös äldsta historia.

Inledning

I månadskiftet maj–juni 2020 tillkallades Museiarkeologi sydost, en del av Kalmar läns museum, akut ut för en schaktövervakning och dokumentation av skador i samband med schaktgrävning ut- anför Landshövdingeresidenset i Växjö (se fig. 2).

Ärendegången för det arkeologiska projektet kom inte att följa vanlig praxis. Markägaren, Statens fastighetsverk hade inte förutsatt behovet av arkeologi och därför inte inkommit med förfrågan om arkeologisk undersökning. Istället var det Länsstyrelsen själva som uppmärksammade att ingen förfrågan om arkeologisk undersökning inkommit inför schaktningsarbetet och att det därför rörde sig om otillåten schaktgrävning. Länsstyrelsen avbröt grävarbetet och tillkallade Museiarkeologi sydost för bedömning av skador och en efterundersökning av de lämningar som hade blottlagts i samband med schaktningen.

Den 27 maj gjorde Museiarkeologi sydost en besiktning på plats tillsammans med Länsstyrelsen för en första bedömning av skadornas omfattning samt uppskattning av nödvändiga insatser. Man kunde konstatera att det fanns bevarade kulturlager mot botten av schaktet men utan en närmare undersökning var det svårt att bedöma skadornas omfattning. Ett skriftligt förfrågningsunderlag för det arkeologiska arbetet inkom till Museiarkeologi sydost den 28 maj 2020. Det meddelades muntligt och styrkt via mejl, att skadorna skulle undersökas i samband med dokumentation av återstående arkeologiska lämningar. Syftet med undersökningen var att dels dokumentera skadorna, dels att schaktningsövervaka återstående grävarbeten. Ett annat syfte var att datera eventuella synliga lager. Med anledning av att schakt-

Figur 2. Tätortskarta över de centrala delarna av Växjö med undersökningsschaktet markerat i rött.

ningsarbetet var klar när arkeologerna kom ut blev det emellertid inte aktuellt med ytterligare schaktningsövervakning.

Dokumentationsarbetet avslutades den 1 juni. Undersökningsplan och kostnadsberäkning upprättades i efterhand och skriftligt beslut från Länsstyrelsen fattades den 8 juni 2020 (Lst. Dnr: 431-3185-2020).

Topografi och fornlämningssmiljö

Undersökningsområdet är centralt beläget i Växjö, mellan Residenset 1 i väster, och en allé utmed Kronobergsgatan i öster. Norr om undersökningsområdet löper nuvarande Norrgatan i östlig-västlig riktning och i söder ligger Stortorget.

Växjö ligger inom ett område som geologiskt skapats som ett isälvsdelta med formationer av skiktad sand och grus (Åhman 1983:30). Terrängen är flack men innehåller mindre böljande höjdskillnader. När man idag ser stadsmiljön är det dock svårt att urskilja något av denna topografi. Man kan dock till exempel notera att Kronobergsgatan ligger på ett svagt markerat höjdparti som utgjort den gamla stadens centrala del. Höjdläget utgör en flack sydlig utlöpare av en drumlin som sträcker sig mot norr. Åt öster sjunker marken mot Linnégatan och den tidigare Guldsmedbäcken, ett idag kulverterat vattendrag som tidigare delade staden i två delar (Åstrand et al. 2017:13).

Enligt de skriftliga källorna framträder Växjö som stad redan 1342 när staden fick sina stadprivilegier (Larsson 1991:38ff). Så som många andra historiska städer har Växjö härjats av omfattande stadsbränder som i sin tur gett upphov till förändringar av stadsbilden, från medeltidens- till nuvarande utformning. Området kring Residenset och Stortorget fick sin nuvarande utformning så sent som vid mitten av 1800-talet.

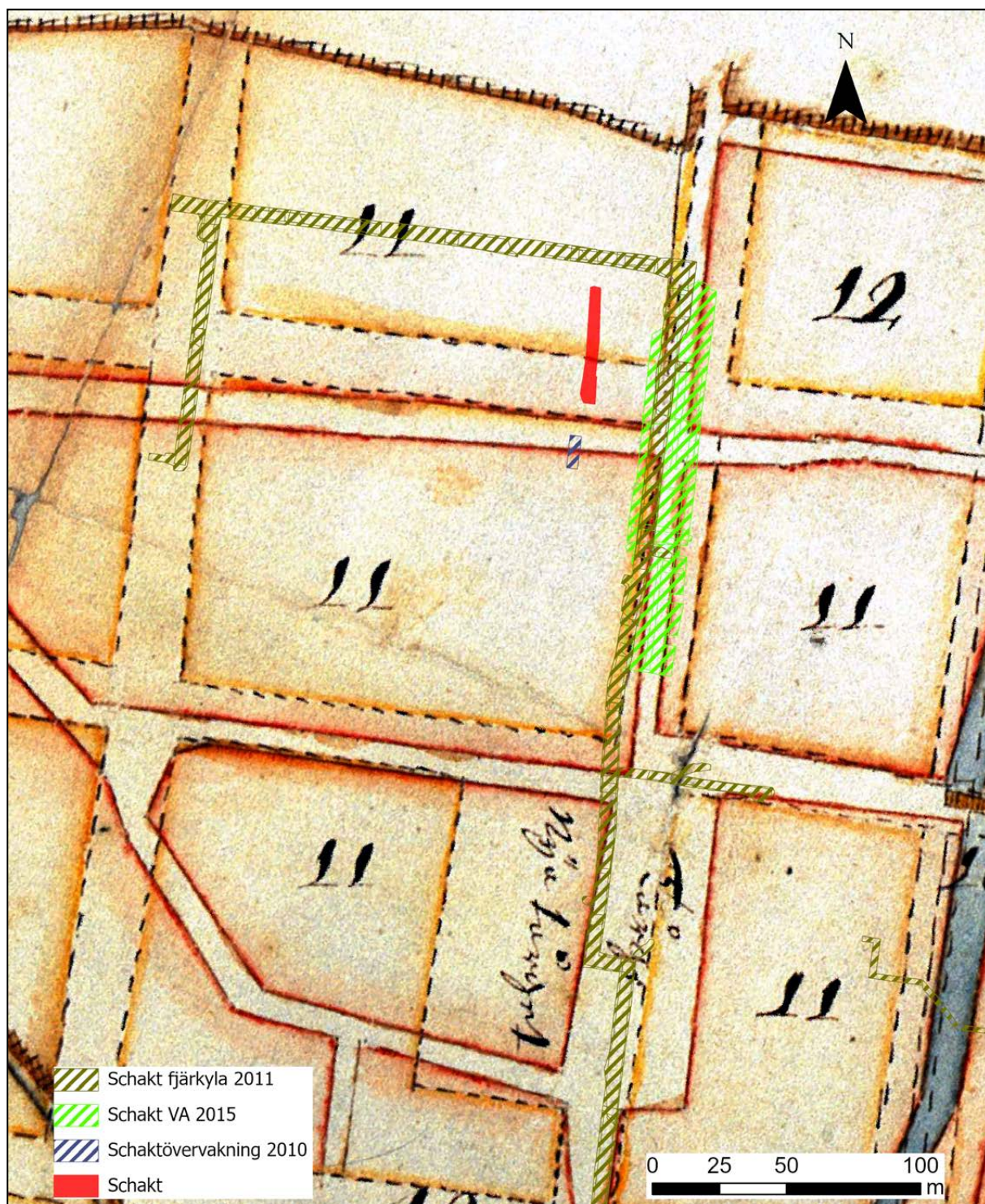
Den äldsta kända kartan över Växjö gjordes efter stadsbranden 1658 (se fig. 3). Kartan visar dels den äldre stadens vägar och kvarter, dels det nya rutnätssystem enligt vilket staden skulle återuppgå efter (Åhman 1983:11). Sannolikt motsva-

rar den äldre stadens vägar och kvarter på kartan den ursprungliga medeltida staden.

Växjös medeltid har generellt varit dåligt känd. Det skriftliga materialet är sparsamt och det arkeologiska materialet är också blygsamt. Under 1960–1970-talet skedde stora saneringar av den äldre stadsbebyggelsen utan någon som helst arkeologisk dokumentation. I princip blev större delen av det medeltida stadsområdet utschaktat utan att det dokumenterades. Det förväntas emellertid finnas större sammanhängande kulturlager i området kring Stortorget och Residenset (Hansson 2009:137). Därför utgörs området för den gamla staden, så som den är avbildad på 1658 års karta, av fornlämningskyddat område, L1953:1681 (RAÄ Växjö 170:1), registrerad som stadslager.

Utifrån det sparsamma historiska skriftliga materialet har man ändå kunnat anta att Växjö stad under medeltiden varit delad i två delar där hantverkare och köpmän bodde väster om Guldsmedsbäcken, medan kyrkans folk i huvudsak bodde öster om bäcken. Området runt Stortorget och Residenset förfaller därför ha varit köpmansstadens centrum (Larsson 1991:44f.).

Kunskapen kring Växjös äldsta historia har dock ökat betydligt under senare år, dels genom arkeologiska undersökningar inför uppförandet av Domkyrkocentrum vid Domkyrkan (Balic et al, 2015) och dels genom andra arkeologiska undersökningar i staden. I området kring Residenset har det bland annat genomförts mindre förundersökningar vid Stortorget (Dutra Leivas & Åstrand 2013) och i kringliggande området,

Figur 3. Rektifierad karta. Utsnitt ur Växjö's stadsplan från 1658, geometrisk lineation (Kungliga biblioteket). Den äldre stadens kvarter är utritade med heldragna linjer. Stadens nya rutnätsplan är utritad med sträckande linjen. Aktuellt undersökningsschakt är markerat med rött. Tidigare arkeologiska undersökningar i området är skrafferade.

schaktövervakningar i varierande omfattning i samband med olika ledningsdragningar (Åstrand 2011; Hansson 2012; Dutra Leivas & Åstrand 2014; Åstrand et al. 2017).

En genomgång av tidigare arkeologiska undersökningar i Växjö visar ändå en splittrad bild av Växjös äldsta historia (Åstrand et al. 2017). Man har ändå till vissa delar utifrån det fragmenterade arkeologiska materialet och med stöd av det äldre kartmaterialet kunnat kartlägga bevarade delar av stadens bebyggelse. Karaktäristisk för bebyggelsen efter stadsregleringen 1658 är hus med källargrunder. Det förekommer även källargrunder från tiden före 1658 men de äldsta skeenden i stadens historia representeras i regel av kulturlager. Något som tack vare senare tiders undersökningar blivit tydligt är att de medeltida lämningarna ofta bevarats inom sådana ytor där man efter statsregleringen lät äldre bebyggelsemark övergå till gatemark. Ett genomgående drag för fyndmaterialet visar emellertid att det är sparsamt från tiden före 1600-talet.

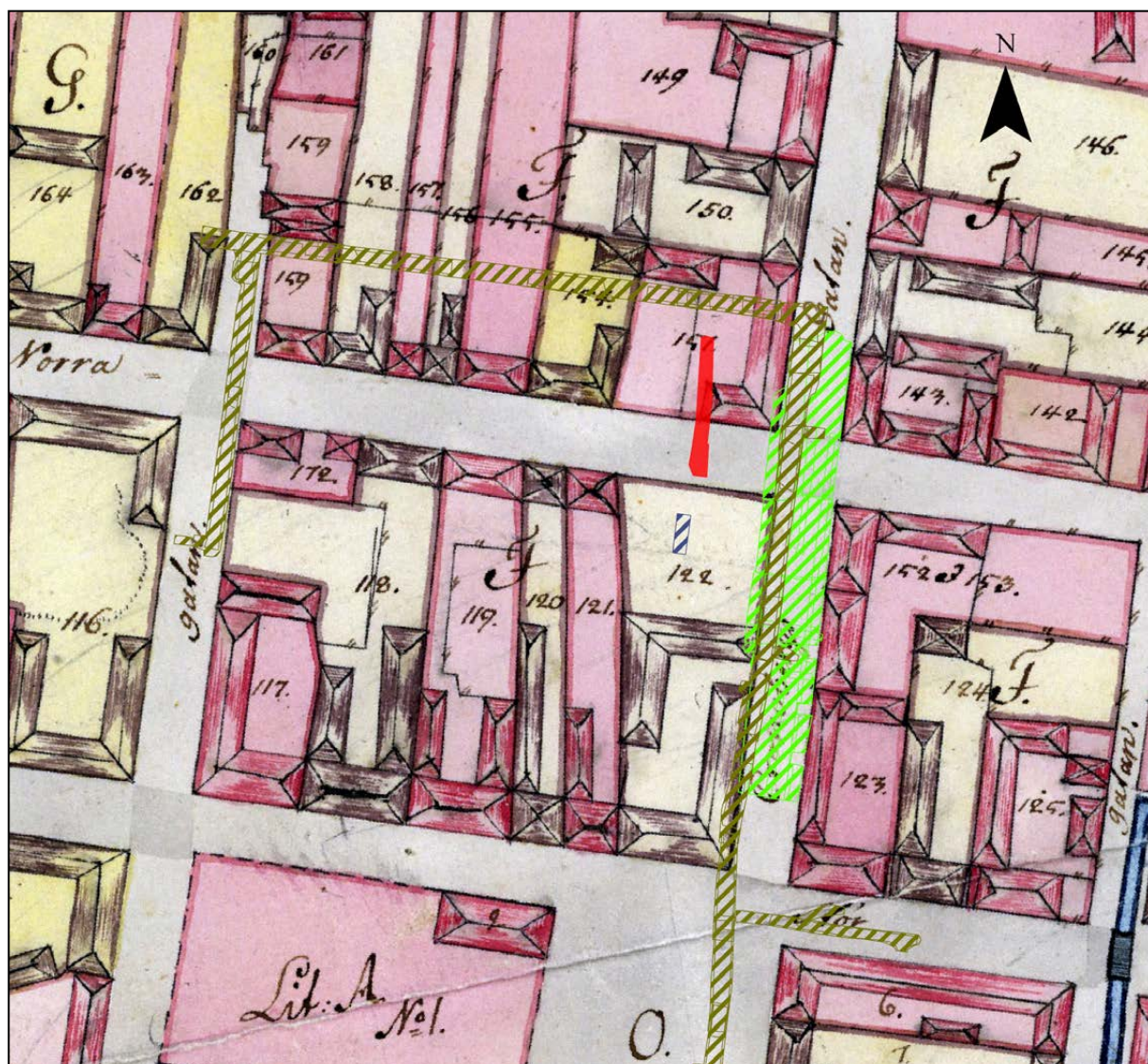
Kronobergsgatan som i öster löper parallellt med undersökningsschaktet förefaller i det äldre kartmaterialet varit en av stadens huvudgator. Gatan skall under 1600-talet ha kallats för Tvärgatan (Larsson 1991:88). På kartan från 1658 kan man se att den dåvarande torget låg vid den södra delen av nuvarande Kronobergsgatan. Gatan var dock smalare och hade en svag förskjutning i NNV-SSO riktning. Området för Residenset och Stortorget utgjordes under tiden före stadsomvandlingen 1658 av bebyggd tomtmark.

Utifrån 1658 års karta och senare kartor kan man även notera att inom området för den aktuella undersökningen skett ganska omfattande förändringar. Framför allt kan man notera att den nuvarande Norrgatan, strax norr om undersökningområdet, har flyttats två gånger. Kartan från 1658 visar att den medeltida gatan låg söder

om undersökningsschaktet och att området för schaktet under medeltiden utgjordes av kvarter-smark. Norrgatan kallades under 1600-talet för Norra Korsgatan och utgjorde en förlängning av den landsväg som anslöt till staden från väster (Larsson 1991:88). Denna gata fortsatte sedan österut och passerade via en bro över Guldsmedsbäcken. Efter stadsregleringen 1658 rätades gatan upp och flyttades något åt norr. Undersökningsschaktets södra delar kom därför att beröra delar av denna gata. På 1783 års karta (se fig. 4) framgår att gatan då heter Norra gatan. På en karta från 1838 framgår det emellertid att delar Norra gatan flyttades till Norrgatans nuvarande placering, det vill säga norr om aktuell schakt. Norrgatan byggs ut ytterligare i samband med stadsomvandlingen och anläggandet av Residenset och Stortorget efter branden 1843. (Åstrand et al. 2017:21).

Stadskartan från 1783, som är en detaljkarta, visar inte bara kvarteren och tomterna utan även de enskilda husens placering. En rektifiering av kartan mot det undersökta schaktet visar att lämningarna i schaktets norra delar överensstämmer med delar av ett vinkelhus som varit beläget i korsningen mellan Norra gatan och Kronobergsgatan, och att de södra delarna överensstämmer med den dåvarande Norra gatan. Samma byggnad har undersökts tidigare arkeologiskt (Hansson 2012; Åstrand et al. 2017) Bland annat har det dokumenterats källargrunder som överensstämmer med den östra långsidan av samma byggnad.

År 2010 genomfördes en mindre förundersökning i form av schaktövervakning vid Residensets östra entré, ca. 12 meter söder om aktuell undersökningen (Åstrand 2011). En rektifiering mot 1783 års karta visar att detta schakt låg inom området för tomtmarken söder om Norra gatan. Intressant inför detta rapportarbete har varit de stratigrafiska nivåernas korrelation mellan de olika undersökningarna, vilka kommer att behandlas i avsnittet för tolkning och åtgärdsförslag.

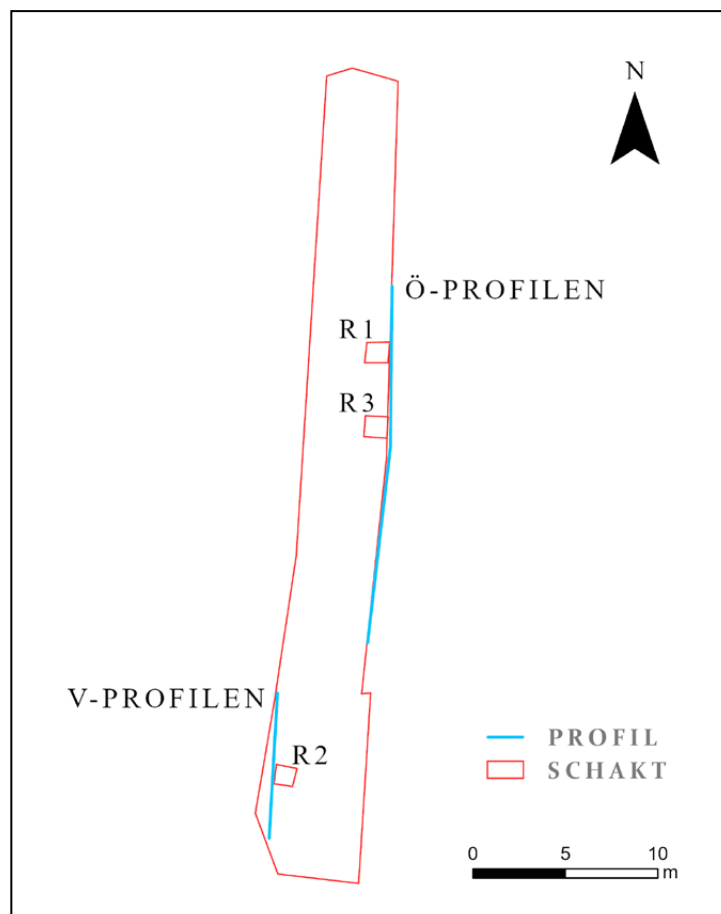

Figur 4. Rektifierad karta. Utsnitt ur stadsplan, från 1783 över Växjö (Lantmäterimyndighetens arkiv). Stadsplanen visar inte enbart kvarter och gator utan även bebyggelsen på tomterna. Aktuell undersökningschakt är markerat med rött. Tidigare arkeologiska undersökningar i området är skrafferade.

Genomförande

Vid Museiarkeologi sydost ankomst till undersökningsplatsen hade ett ca 43 m. långt schakt grävts med maskin, som var uppemot 3 m brett i toppen, ca 2 m brett i botten. Schaktet var ca 1,4 m djup. Det konstaterades på ett tidigt stadium att det i botten fanns bevarade kulturlager och utifrån schaktväggen kunde arkeologerna konstatera att kulturlager hade skurits bort i änderna av schaktet. Enligt exploitören skulle man inte gräva djupare utan schaktningen hade redan uppnått

önskad utbredning och djup för ingreppet. Därför beslutades det på plats att arkeologernas insats skulle gå ut på att dokumentera skadorna och de kvarvarande lämningarna i schaktet. Med anledning schaktdjupet var uppnådd beslutades även att kulturlagren inte skulle undersökas ned till den naturliga moränen utan att de skulle bevaras under planerade vattenledningar. Kulturlagren i botten skulle endast undersökas extensivt i toppen för en säkrare bedömning.

Figur 5. Schaktplan.

Figur 6. Översiktsbild över schaktet från söder. Foto: Kalmar läns museum.

Mellan den 28 maj och den 1 juni, under tämligen varma och torra dagar, genomfördes dokumentation av skadorna och av de kvarvarande lämningarna, genom foto, profilritning samt inmätning med GPS. Arbetet inleddes med framrensning av profil för hand. Utöver dokumentation av två profiler, grävdes även tre 1 x 1 meter stora provrutor (se fig. 4) i botten för att bedöma kulturlagrens karaktär. Provrutorna grävdes för hand. Med anledning av att inga slutna kontexter kunde undersökas togs endast ett kolprov. Detta antogs kunna

representera ett tidigt skede på platsen. Kolprovet har sedan skickats på vedarts- och ¹⁴C-analys. Fynd från profilen och provrutorna noterades men togs ej tillvara.

Inför rapportarbetet digitaliserades schaktprofilerna. Ett viktigt led för att contextualisera de stadsarkeologiska lämningarna har även varit kartstudier, rektifiering av äldre kartor samt studier av äldre arkeologiska undersökningar.

Resultat

Enligt uppgift skulle schaktet vara grävt i ett tidigare ledningsschakt men inga tydliga spår efter recenta ledningar i schaktets längdriktning kunde iakttas, förutom i schaktets södra del där ca 0,4 meter av en vattenledning stack fram. Denna vek av i nordostlig riktning. Man kan anta att detta ledningsschakt löper öster om och parallellt med det aktuella schaktet. I övrigt förekom några tvärgående dagvattenledningar varav en dokumenterades på den östra profilritningen. Till stora delar, hade området för schaktet fyllts upp med massor bestående av ett mycket grovt stenmaterial, stora stenblock, sannolikt under modern tid men oklart när. Men under dessa massor fanns kulturlager bevarade.

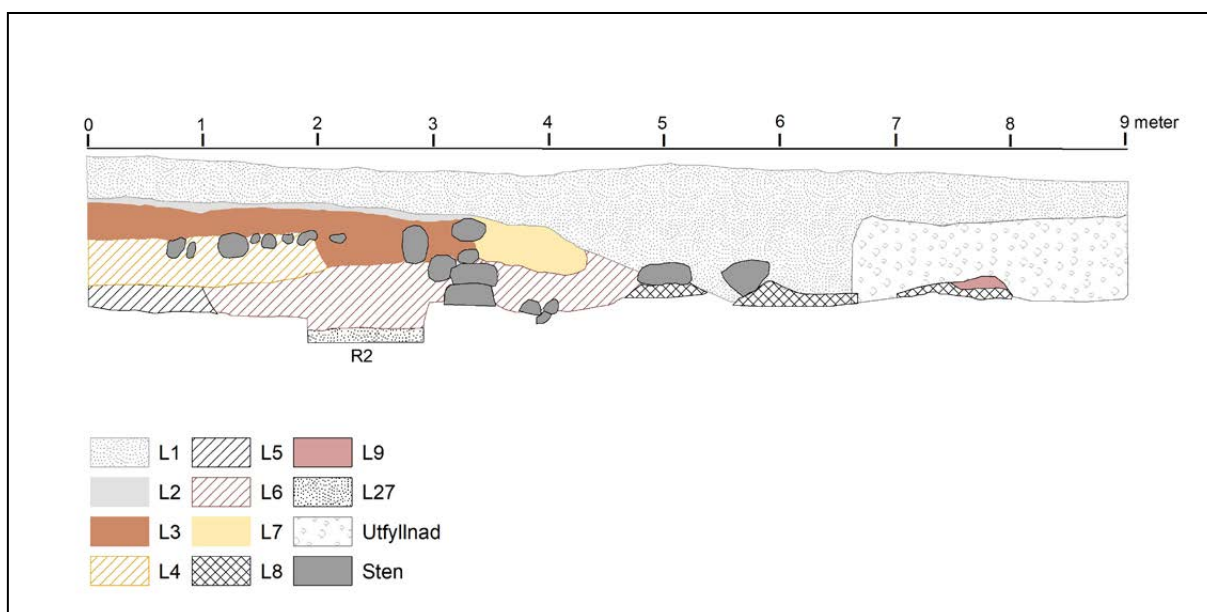
Genom framrensning med skärslev av schaktprofilerna kunde kulturlager i schaktväggen

identifieras (se fig. 7 och 10). Kulturlager identifierades framförallt i ändarna av schaktet, men även mot botten av schaktet. I den södra delen av schaktet var kulturlagren 0,9 m som tjockast, i mitten varierade tjockleken mellan 0,1–0,2 m. I den norra delen av schaktet var kulturlagren ca 0,6 m som tjockast.

Västra profilen

I den södra änden av schaktet ritades en 9 m. lång profil av den västra schaktväggen (se fig. 7). I profilen identifierades elva olika lager, L1-9, L27 samt ett utfyllnadslager och två konstruktioner.

Till de moderna lagren kan L1, L2 och utfyllnaden räknas. Dessa moderna utjämnings och utfyllnadslagren var mellan 0,3–1,1. tjocka. L1 utgjorde av modernt bärlager med ett underliggande lins

Figur 7. Digitaliserad profilritning av den västra profilen. Från öster.

bestående av finare sand, L2. Utfyllnaden som i huvudsak återfanns mot schaktets mitt och var täckt med täckduk kännetecknades av ett grovt material bestående av stora, sprängda stenblock.

Lager L3, som var 0,5 m. tjockt, utgjordes av ett äldre utjämningslager, möjligen samtida med anläggandet av Residenset, och bestod av humöst silt med inslag av småsten, tegel och kolfragment. Även L7, som innehöll obrända djurben och bestod av omrörd sandig silt, kan tolkas som någon form av utjämnings-/utfyllnadslager, samtida med L3.

I schaktets södra delar, under L3, på ca. 0,8 m. djup uppträdde ett lager stenar som har tolkats som en rest efter en stenläggning (se fig. 8). Stenarna ligger i ett lager, L4 som var 0,4 m. tjockt, bestående av småsten och tegel och som har tolkats som ett äldre bärlager. De äldre kartorna visar att området för den västra profilen överensstämmer med den reglerade Norra gatan som bör komma i

bruk kring 1600-talets andra hälft och varit i bruk ända in på 1800-talet. Stenläggningen har därför tolkats som en rest efter den gamla Norra gatan.

Utifrån kartan som avbildar den medeltida stadsplanen kan vi konstatera att aktuell schakt var placerad i vad som under medeltiden fram till stadsregleringen utgjorde tomtmark. Till perioden innan stadsregleringen i mitten av 1600-talet kan lager härledas som innehåller tegel av äldre karaktär eller som saknar helt inslag av tegel. Till dessa kan Lager L5, L6, L8, och L9 räknas. Lager L5, som var 0,2 m. tjockt, kännetecknades av svart sand med fynd av rödgods och slagg. Lager L6, som var 0,6 m. tjockt och som sannolikt är samtida med L5 kännetecknades av ett tigrerat sandlager som innehöll småsten, inslag av kol och enstaka ljusa tegel samt glas. I profilen kunde även några uppallade stenar iakttas som tycktes ha ingått i någon form av konstruktion, men som överlagrades av L6. Konstruktionen borde därför vara äldre än L6.

Figur 8. Västra profilen med bland annat rest efter stenläggning. Foto: Kalmar läns museum.

Figur 9. Ruta R2 från norr. Foto: Kalmar läns museum.

Lager L8, som var 0,2 m. tjockt, uppträdde i botten i profilens norra delar. Lager L8 låg stratigrafiskt under L6 och L9. Lagret kännetecknades av en homogen svart, sandig silt som påminner om L5. Lager L8 innehöll ett tunt kritpipskaft utan dekor. L9 överlagrade L8 längst i norr men detta lager kännetecknades av brun sand utan fynd och påminde mera om utfyllnad.

I schaktets södra delar grävdes en ruta invid den västra profilen, R2, (se fig. 5 och fig. 9) i botten av L6. Under L6 fanns ett möjligen medeltida lager, L27. Lagret grävdes inte ned till botten men med hjälp av en sond konstaterades lagret åtminstone vara 0,4 m. djupt. Lagret kännetecknades av ett svartbrunt, kraftigt humöst grusigt sandlager

med inslag av lerklining och glas. Ett kolprov från lagret skickades på vedart och C¹⁴-analys. Vedartsanalysen visade att provet innehöll kol från bok, ek och gran. En bit bok plockades ut för C¹⁴-analys. Analysen gav en datering med 95,1% sannolikhet till 1154–1264 e.Kr. När man daterar kol från kulturlager bör emellertid de källkritiska aspekterna rörande omdeponeringar av material i kulturlager beaktas, och därför inte betrakta dateringarna som säkra dateringar för kulturlagrets tillkomst. Snarare tyder förekomsten av glas i lagret på att detta inte är medeltida utan att den medeltida dateringen är från omlagrat material. Dateringen visar ändå att det funnits aktivitet på platsen redan under 1100- eller 1200-talet.

Östra profilen

En 19 meter lång profil ritades på den östra schaktväggen (se fig. 10). Inom profilens avgränsning identifierades sammanlagt 18 lager, varav sex lager bedömdes som moderna.

Till de moderna lagren kan gatplattorna, dess bärlager L11, utfyllnadslager L20 av nedgrävning för dagvattenledning samt utfyllnadslager med det grova stenmaterialet räknas.

I den norra delen av schaktet uppträdde ett utjämningslager L13, som var mellan 0,2–0,7 m tjockt, som var humöst och innehöll rikligt med rötter och ett flertal sandlinser. Lagret innehöll enstaka kolbitar, tegelbitar, planglas, brända ben och en bit kritpipa. Detta utjämningslager kan möjligen härledas till tiden för anläggandet av Residenset, precis som med L3 i den västra profilen. I profilens norra del uppträdde lagret direkt på den orörda moränen men mer mot mitten av profilritningen kan man se att L13 överlagrar utjämningslagret kulturlager. I profilens södra delar avgränsas L13 av L18.

Lager L13 överlagrar L15. Endast övre delen, ca. 0,05 m, av L15 framträdde i profilen och kännetecknades av ett sotigt kulturlager med kol och brända ben. I söder avgränsades lagret av L16, som var ca 0,08 m tjockt och kännetecknades av ljus sand med infiltration från kulturlager men som tycktes vara mera en övergång till den naturliga moränen. Lager L16 i sin tur avgränsades i söder av L17, ett lager som påminde om L15.

Lager L17, som var 0,5 m. tjockt, undersöktes inte bara i profil utan grävdes ned i botten i en ruta, R1, (se fig. 5) Lagret kännetecknades av kraftigt humös, grusig sand med inslag av större kolbitar, spridda brända och obrända djurben, samt inslag av tegel ända ned till botten. Även ett par bitar rödgods iakttoogs i profilen.

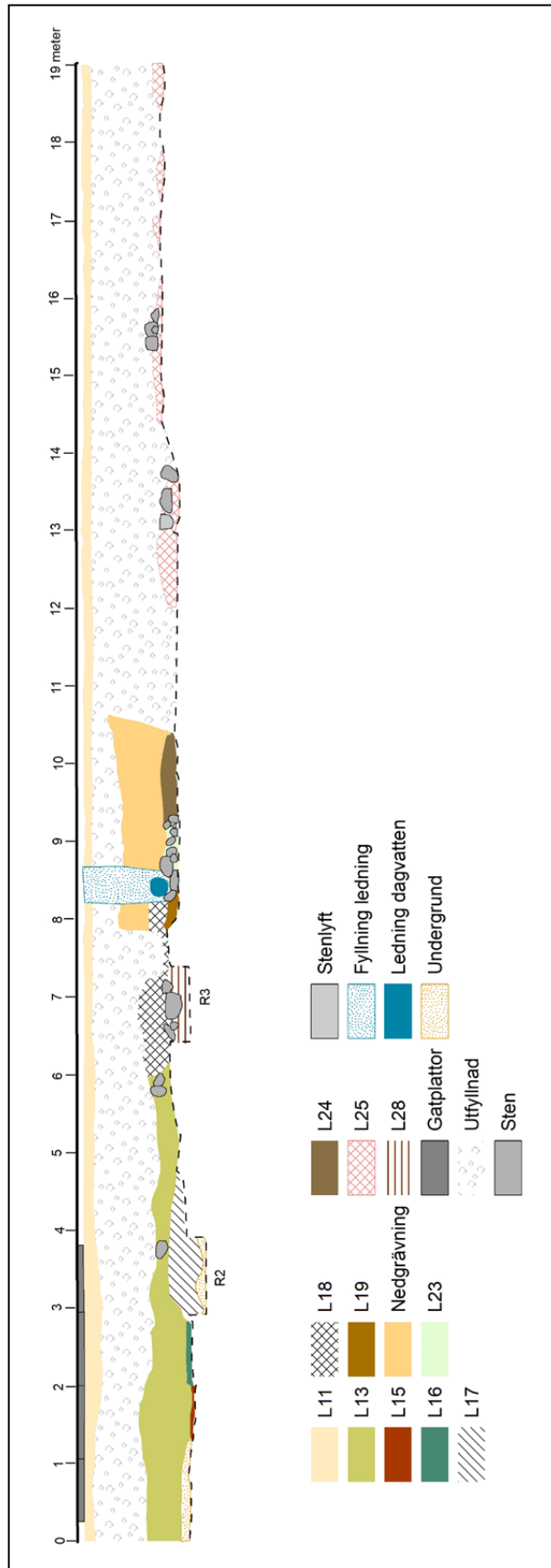
Lager L18, som var 0,4 m. tjockt, uppträdde direkt under utfyllnaden med det grova stenmaterialet (se fig. 11 och 12). Två stora block från det grova sten-

materialet låg kvar i schaktet, på L18. I söder hade lagret skurits av en nedgrävning för dagvatten. En ruta, R3 grävdes i L18 (se fig. 5 och 10). Lagret var ett omrört brandlager som tolkades som ett raseringslager, bestående av brändlera, sand och kol, dock ingen sot. I lagret påträffades ett kritpipskafat, lerklining och sintrad lera samt ett flertal spik. Vid framrensning av profilen framkom även ett ben från en trefotsgryta i rödgods. Under L18 uppträdde en sotigare lager L28, som var minst 0,4 m tjockt som hade ett likartat fyndmaterial, spik, lerklining, kritpipa, fajans och brända ben. Endast 0,2 m av lagret undersöktes vid rutgrävningen. Lagret undersöktes ej ned till botten men med hjälp av jordsond bedömdes lagret fortsätta ytterligare 0,2 m ned. Under L18 i söder uppträdde ett sotigt sandlager vars relation till L28 var oklar på grund av större stenar i schaktet. Lagren L18 och L28 men även L19 var av yngre karaktär och kan sannolikt härledas till senast 1843 års brand.

Söder om L19 och under nedgrävningen för dagvatten uppträdde ett lager, L23, som var minst 0,2 m tjockt och innehöll raserade stenar som låg i sand (se fig. 12). Stenarna varierade i storlek men var upp emot 0,2 m stora. Lagret undersöktes ej ned till botten men skulle kunna utgöra rasering efter en husgrund. Även denna rasering skulle kunna härledas till 1843 års brand. I söder överlagrades L23 av L24, som var minst 0,2 m tjockt och bestod av humös, sandig silt med inslag av tegel.

I botten av schaktets södra delar fanns, med vissa mellanrum, ett sandigt siltlager utan kol. Detta dokumenterades endast i profil och undersöktes ej ned till botten. Tjockleken varierade mellan 0,05–0,3 m. Inga fynd kunde iakttas i profilen.

Överlag tycktes flertalet av kulturlagren i den östra profilen höra samman med perioden efter stadsregleringen från 1658. En rektifiering mot 1783 års karta visar att större delen av den östra profilen var placerad innanför den bebyggda tomten och att framför allt raseringslagren L18, L28 och L23 läge överensstämmer med den utritade vinkelbyggnaden på tomten på 1783 års karta.

Figur 10. Digitaliserad profileritning av den östra profilen. Från väster.

Figur 11. Raseringslager L18 under stenblock från utfyllnadsmassor. Från sydväst. Foto: Kalmar läns museum.

Figur 12. Raseringslager L18 och L23. Från sydväst. Foto: Kalmar läns museum.

Tolkning och åtgärdsförslag

Rektifieringar av äldre kartor visar att schaktet var placerat inom ett område som har genomgått omfattande förändringar från medeltiden till idag. Under medeltiden kännetecknades området av bebyggd tomtmark, men efter stadsregleringen 1658 omvandlades de södra delarna av undersökningsområdet till gatumark och tomtgränsen flyttades norrut. I detaljkartan från 1783 kan man se bebyggelsen placerad inom tomterna. Kring 1830-talet fick delar av Norra gatan sin nuvarande placering. Efter stadsbranden 1843 genomgick området en omfattande omvandling då man anlade Residenset i väster och Stortorget i söder. Även Norrgatan förlängdes i öster.

Tidigare undersökningar i Växjö har visat att medeltiden i huvudsak finns bevarade inom de delar av staden som vid stadsregelring 1658 övergick från bebyggelsemark till gatumark. Detta är ett förhållande som även stämde väl för det aktuella schaktet. Anledningen är att man efter stadsregleringen och återuppbyggnaden av staden på 1600-talet blev det vanligare att gräva i marken, genom äldre kulturlager, för att konstruera hus med källargrunder. De södra delarna av undersökningsområdet utgjordes av gatumark efter perioden för stadsregleringen. I den västra profilen har bland annat rester efter en stenläggning identifierats som möjligen utgör resterna av den dåvarande Norra gatan. Under gatan fanns det äldre kulturlager som sannolikt kan härledas till perioden innan stadsregleringen.

Vid den första besiktningen visade sig lednings-schaktet vara färdiggrävd och tömt varför inte lämningarna inte kom att undersökas i sin helhet. Man kunde ändå konstatera utifrån schaktets

profilväggar att det hade funnits bevarade kulturlager i schaktet. Tjockare bevarade kulturlager fanns företrädesvis i ändarna av schaktet men det förekom kulturlager längs med hela schaktets botten. I övrigt var schaktområdet utfyllt med ett mycket grovt stenmaterial. Utifrån enbart profilerna och den mycket begränsade undersökningen av kulturlagren i botten av schaktet var det svårt att contextualisera lämningarna och därmed exakt bedöma vad de olika lämningarna kunde representera. Trots att de kvarvarande kulturlagren var skadade gav de kvarvarande lämningarna ändå en fingervisning om områdets komplexitet. En analys av de kvarvarande lämningarna visade att kulturlager och anläggningar kunde härledas till de olika skeden av Växjös historia. Fyndmaterialets sammansättning gav emellertid indikationer om att lagren under en stenläggning i den västra profilen skulle kunna utgjorts av lämningar som var äldre än stadsregleringen. Ett kolprov togs från ett kulturlager under stenläggningen i ett försök att kunna fastställa bottenlagrets ålder. Kolet är daterat till tidig medeltid. Det finns dock källkritiska aspekter att ta hänsyn till när man ¹⁴C⁴-daterar kol från kulturlager. Detta i synnerhet då endast en ruta i kulturlagret är undersökt och resultatet därmed överlag är svårbedömt. Kulturlager i städer utgörs ofta av omdeponerade material och det kan vara oklart från vilken händelse kolet härstammar (Åstrand et al, 2017). Tidigare arkeologiska undersökningar i Växjö har dock haft som strategi att datera de äldsta lagren för att kunna få en generell bild av vilka tidsperioder som skulle kunna göra sig gällande i staden, varför det också ansågs motiverat att även datera bottenlager från aktuell undersökning.

Intressant är att den stratigrafiska korrelationen mellan lämningarna och nivåerna inom aktuell schakt och lämningarna och nivåerna för 2010 års arkeologiska undersökning, vid entrén för Residenset (Åstrand 2011). I profilen i schaktet från undersökningen av entrén kunde man bland annat på ca. 0,6 m. djup iaktta en stenläggning med inslag av tegel som möjligen skulle kunna motsvara en gårdsplan på en dåtida bebyggd tomt, söder om den dåtida Norra gatan. Dess nivå överensstämmer något sånär med nivån för den stenläggningen som tolkades som resterna efter Norra gatan i den västra profilen inom aktuell undersökning. I 2010 års undersökning, under den ovan nämnda gårdsplanen uppträdde ett kulturlager utan tegel men med slaggsållor, sot och kol, på ca. 1 m. djup, som skulle kunna tolkas som en medeltida gatunivå. Två kolprover skickades på C¹⁴-analys. Det ena provet gav en datering till medeltid och det andra till historisk tid. Vare sig det medeltida dateringen kunde säkerställas, som att det sentida kolet kunde uteslutas vara en senare inblandning. Stratigrafiskt ligger lagret så pass djup att medeltid ändå inte kan uteslutas vilket gör lagret intressant. Vid en kartöverläggning motsvarar dess läge den äldsta gatan, den så kallade "Norra Korsgatan", som skulle ha gått precis där entrén för Residenset är placerad idag. Nivån för detta lager överensstämmer också något sånär med de djupaste lagren för aktuell undersökning i den västra profilen, som har tolkas vara från tiden innan stadsregleringen 1658.

Den östra profilen var förlagd till de delarna av schaktet som efter stadsregleringen 1658 utgjordes av bebyggd tomtmark. Utifrån detaljkartan från 1783 kan man även se att schaktet var förlagd utmed de västra delarna av ett vinkelhus i korsningen mellan den dåvarande "Norra gatan"

och "Cronobergs gatan". Bebyggelsen inom aktuell tomt utmed Kronobergsgatan har tidigare varit föremål för arkeologiska undersökningar. Dessa har visat att bebyggelsen inom tomten har utgjorts av byggnader med källargrunder. Den östra profilen för aktuell undersökning visade inga tydliga indikationer på källargrunder. Å andra sidan har inte alla lager undersökts ända ned i botten. Däremot har raseringslager från bebyggelsen inom tomten kunnat konstateras. Raseringslagrens fyndsammansättning och karaktär avslöjade att det rörde sig om raseringslager från den yngsta bebyggelsefasen innan branden 1843 års brand. Fyndmaterialet i övriga kulturlager i den östra profilen hade en karaktär som företrädesvis kan härledas till perioden efter stadsregleringen 1658. I den östra profilen kunde inga tydliga indikationer från medeltiden konstateras, men som nämnts ovan var det få lager som undersöktes ända ned i botten.

Trots de fragmenterade lagren visar undersökningen att området kring Residenset utgörs av kulturlager som representerar de olika skeendena i Växjös stadshistoria. Att de olika skeendena fångas inom ett och samma område är ovanligt i Växjö med anledning av omfattande utschaktningar av staden har ägt rum på 1960–70-talet, då stora delar av Växjös äldsta historia grävdes bort. En noggrannare arkeologisk undersökning av de bortgrävda lagren hade sannolikt kunnat bidra en säkrare tolkning av lämningarna och till en kompletterande bild kring stadens äldsta historia. Området kring Residenset visar överlag goda förutsättningar att öka kunskapen om Växjös äldsta historia. Av den anledningen bör området kring Residenset även fortsättningsvis skyddas och framtida ingrepp bör föregås av noggranna arkeologiska undersökningar.

Referenser

- Balic, I., Billström, L., Rommedahl, H., Alering, Å., Brorsson, T., Heimdahl J., Magnell, O., Ring C. & Dutras Leivas, I., 2015. Arkeologisk undersökning 2013, Växjö 10:14 och *Domkyrkan 1, Kronobergs län, Småland, Växjö kommun, Växjö socken, fastigheterna Växjö 10:14 och Domkyrkan 1, Växjö 170:1*. Statens Historiska Museer, Arkeologiska Uppdragsverksamheten, Rapport 2015:34.
- Dutra Leivas, I. & Åstrand, J. 2014. *Fjärrkyla i Norrgatan. Arkeologisk förundersökning i samband med grävning för fjärrkyla m.fl. ledningsdragningar i Norrgatan och angränsande gator*. Kalmar läns museum rapport 2014:10.
- Hansson, M. 2009. *Det medeltida Småland. En arkeologisk guidebok*. Lund
- Hansson, M. 2012. *Fjärrkyla i Växjö 2011. Arkeologisk förundersökning i samband med grävning för fjärrkyla och VA. RAÄ 170, Växjö socken, Växjö kommun. Kronobergs län*. Smålands museum rapport 2012:10.
- Larsson, L.-O., 1991 *Växjö genom 1000 år*. Stockholm.
- Åhman, E, 1983. Växjö. *Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer*. Rapport. Medeltidsstaden 46.
- Åstrand, J. 2011. Residensets östra entré. *Kulturlager från det medeltida Växjö*. Smålands museum rapport 2011:4
- Åstrand, J. & Dutra Leivas, I., 2013. *Stortorget i Växjö. Arkeologisk förundersökning inför ny utformning av torget 2013*. Smålands museum rapport 2013:15
- Åstrand, J, Emilsson, A., & Ring, C. 2017. *Arkeologi i Kronobergsgatan. Arkeologisk förundersökning 2015. Kronobergsgatan, Växjö 10:14*. Kalmar läns museum Arkeologisk rapport 2017:13

Kartmaterial

Kungliga biblioteket. 1658. Geometrisk lineation över Växjö 1658

Lantmäterimyndighetens arkiv: 1783. Grundritning på stadens kvarter och tomter 1783, 07-VÄS-2

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-3185-2020
Kalmar läns museums dnr:	33-208-2020
Projektnummer KLM:	A2036
Uppdragsgivare:	Statens fastighetsverk syd, Västra sjögatan 5 392 32 Kalmar
Landskap:	Småland
Kommun:	Växjö
Socken:	Växjö
Fastighet:	Residenset 1
Fornlämningsnr:	L1953:1681
X koordinat:	6303956
Y koordinat:	488421
Latitud:	56.879207
Longitud:	14.810008
M ö h:	165 m.ö.h.
Fältarbetstid:	27/05 – 01/06–2020
Antal arbetsdagar:	3,5
Maskintid:	-
Personal:	Ivonne Dutra Leivas, Johan Åstrand
Foto, Du-nummer:	Du337 01–27
Analyser:	VedLab, BetaAnalytic
Tidsålder:	Medeltid, Tidigmodern tid
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på Museiarkeologi sydosts lokaler på Kulturarvscentrum i Växjö och kommer att överlämnas till Smålands museums arkiv.
Inmätning:	GPS Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99TM och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. ¹⁴ C-analys av Ronald E. Hatfield, Beta Analytic	27
Bilaga 2. Vedartsanalyser av Erik Danielsson, Vedlab	30
Bilaga 3. Fotolista digitala bilder	32

Bilaga 1. ¹⁴C-analys av Ronald E. Hatfield, Beta Analytic

Beta Analytic Inc
4985 SW 74 Court
Miami, Florida 33155
Tel: 305-667-5167
Fax: 305-663-0964
info@betalabservices.com

ISO/IEC 17025:2005-Accredited Testing Laboratory

August 27, 2020

Miss Julia Ivonne Dutra Leivas
Kalmar County Museum
Skeppsbrogatan 51, 392 31 Kalmar
Kalmar, 39231
Sweden

RE: Radiocarbon Dating Results

Dear Miss Dutra Leivas,

Enclosed is the radiocarbon dating result for one sample recently sent to us. As usual, specifics of the analysis are listed on the report with the result and calibration data is provided where applicable. The Conventional Radiocarbon Age has been corrected for total fractionation effects and where applicable, calibration was performed using 2013 calibration databases (cited on the graph pages).

The web directory containing the table of results and PDF download also contains pictures, a cvs spreadsheet download option and a quality assurance report containing expected vs. measured values for 3-5 working standards analyzed simultaneously with your samples.

The reported result is accredited to ISO/IEC 17025:2005 Testing Accreditation PJLA #59423 standards and all pretreatments and chemistry were performed here in our laboratories and counted in our own accelerators here in Miami. Since Beta is not a teaching laboratory, only graduates trained to strict protocols of the ISO/IEC 17025:2005 Testing Accreditation PJLA #59423 program participated in the analysis.

As always Conventional Radiocarbon Ages and sigmas are rounded to the nearest 10 years per the conventions of the 1977 International Radiocarbon Conference. When counting statistics produce sigmas lower than +/- 30 years, a conservative +/- 30 BP is cited for the result. The reported d13C was measured separately in an IRMS (isotope ratio mass spectrometer). It is NOT the AMS d13C which would include fractionation effects from natural, chemistry and AMS induced sources.

When interpreting the result, please consider any communications you may have had with us regarding the sample. As always, your inquiries are most welcome. If you have any questions or would like further details of the analysis, please do not hesitate to contact us.

The cost of analysis was previously invoiced. As always, if you have any questions or would like to discuss the results, don't hesitate to contact us.

Sincerely,

A handwritten signature in black ink, appearing to read "R.E. Hatfield". Below the signature, the text "Digital signature on file" is printed in a small font.

Ronald E. Hatfield President

Beta Analytic
TESTING LABORATORY

Beta Analytic Inc
4985 SW 74 Court
Miami, Florida 33155
Tel: 305-667-5167
Fax: 305-663-0964
info@betalabservices.com

ISO/IEC 17025:2005-Accredited Testing Laboratory

REPORT OF RADIOCARBON DATING ANALYSES

Julia Ivonne Dutra Leivas
Kalmar County Museum

Report Date: August 27, 2020
Material Received: August 18, 2020

Laboratory Number	Sample Code Number	Conventional Radiocarbon Age (BP) or Percent Modern Carbon (pMC) & Stable Isotopes	
		Calendar Calibrated Results: 95.4 % Probability High Probability Density Range Method (HPD)	
Beta - 566315	Residenset R2-L6	840 +/- 30 BP	IRMS $\delta^{13}C$: -27.6 o/oo

(95.1%) **1154 - 1264 cal AD** **(796 - 686 cal BP)**
(0.3%) **1059 - 1062 cal AD** **(891 - 888 cal BP)**

Submitter Material: Charcoal
Pretreatment: (charred material) acid/alkali/acid
Analyzed Material: Charred material
Analysis Service: AMS-Standard delivery
Percent Modern Carbon: 90.07 +/- 0.34 pMC
Fraction Modern Carbon: 0.9007 +/- 0.0034
D14C: -99.29 +/- 3.36 o/oo
 $\Delta^{14}C$: -106.88 +/- 3.36 o/oo (1950:2020)
Measured Radiocarbon Age: (without d13C correction): 880 +/- 30 BP
Calibration: BetaCal3.21: HPD method: INTCAL13

Results are ISO/IEC-17025:2005 accredited. No sub-contracting or student labor was used in the analyses. All work was done at Beta in 4 in-house NEC accelerator mass spectrometers and 4 Thermo IRMSs. The "Conventional Radiocarbon Age" was calculated using the Libby half-life (5568 years), is corrected for total isotopic fraction and was used for calendar calibration where applicable. The Age is rounded to the nearest 10 years and is reported as radiocarbon years before present (BP), "present" = AD 1950. Results greater than the modern reference are reported as percent modern carbon (pMC). The modern reference standard was 95% the ^{14}C signature of NIST SRM-4990C (oxalic acid). Quoted errors are 1 sigma counting statistics. Calculated sigmas less than 30 BP on the Conventional Radiocarbon Age are conservatively rounded up to 30. $d^{13}C$ values are on the material itself (not the AMS $d^{13}C$). $d^{13}C$ and $d^{15}N$ values are relative to VPDB-1. References for calendar calibrations are cited at the bottom of calibration graph pages.

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 20046

**Vedartsanalyser på material från Småland, Växjö,
Residenset.**

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 20046

2020-07-15

Vedartsanalyser på material från Småland, Växjö, Residenset.

Uppdragsgivare: Ivonne Dutra/Musiearkeologi Sydost

Arbetet omfattar ett kolprov från en schaktkontroll i Växjö. Provet är taget i ett lager.

Provet innehöll en kolbit vardera av bok, ek och gran. Det utplockade bokkolet bör ge en tillförlitlig datering av lagret.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings-typ	Prov-mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
R2	L6	Lager	1,6g	1,5g 3 bitar	Bok 1 bit Ek 1 bit Gran 1 bit	Bok 104mg	

Erik Danielsson/VEDLAB

Kattås

670 20 GLAVA

Tfn: 070 34 00 645

E-post: vedlab@telia.com

www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Bok	<i>Fagus sylvatica</i>	300-400 år	Leriga moränmarker med kalk. Bildar skogar med djup skugga på sommaren.	Eftertraktat bränsle, träkol, redskapsskaft, båtkölar, husgeråd	Ollonen viktiga som grisfoder, även som nödmat för människor.
Ek	<i>Quercus robur</i>	500-1000 år	Växer bäst på lerhaltiga mulljordar men klarar också mager och stenig mark. Vill ha ljus, skapar själv en ganska luftig miljö med rik undervegetation med tex hassel.	Hård och motståndskraftig mot väta. Båtbygge, stängselstolp, stolpar, plogar, fat. Energirik ved ger mycket glöd.	Ekollonen har använts som grisfoder. Trädet har ofta ansetts som heligt och kopplat till bla Tor. Man talar ofta om 1000-års ekar men de är sällan över 500 år.
Gran	<i>Picea abies</i>	350 år	Trivs på näringsrika jordar. Tål beskuggning bra och konkurrerar därför lätt ut andra arter	Lätt och lös men ganska seg ved. Ofta rakvuxen. Ganska motståndskraftig mot röta. Stolpar golvbräddor störrar lieskaft, korgar	Bark till taktäckning. Granbarr till kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomy 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

Bilaga 3. Fotolista digitala bilder

Fotolista digitala bilder

Landskap: Småland

Socken: Växjö

Fastighet: Residenset

Schaktövervakning 2020

DU 337

Nr	Motiv	Från	Datum
0			
1	Schakt	S	2020-05-28
2	Schakt	S	2020-05-28
3	Schakt	N	2020-05-28
4	Schakt	N	2020-05-28
5	Schakt	N	2020-05-28
6	Schakt	N	2020-05-28
7	Västra profilen, rest efter gata	Ö	2020-05-29
8	Utfyllnad med täckduk	Ö	2020-05-29
9	Västra profilen rensad	SÖ	2020-05-29
10	Västra profilen rensad	SÖ	2020-05-29
11	Västra profilen rensad	S	2020-05-29
12	Stennar i mitten av schaktet	SV	2020-05-29
13	Stennar i mitten av schaktet och L18 under sten.	S	2020-05-29
14	L18 under sten.	S	2020-05-29
15	Östra profilens norra del	SV	2020-05-29
16	Västra profilen, rest efter gata	Ö	2020-05-29
17	Västra profilen, rest efter gata	Ö	2020-05-29
18	Schaktet	S	2020-06-01
19	Schaktet	S	2020-05-29
20	Schaktet	S	2020-05-29
21	Schaktet	S	2020-05-29
22	Ivonne undersöker ruta R3	SÖ	2020-05-29
23	Rasering L23		2020-05-29
24	Ruta R2	S	2020-05-29
25	Ruta R2	NÖ	2020-05-29
26	Ruta R3	NÖ	2020-05-29
27	Östra profilen L18 och L23.	SV	2020-05-29

Du337_01.JPG

Du337_02.JPG

Du337_03.JPG

Du337_04.JPG

Du337_05.JPG

Du337_06.JPG

Du337_07.JPG

Du337_08.JPG

Du337_09.JPG

Du337_10.JPG

Du337_11.JPG

Du337_12.JPG

Du337_13.JPG

Du337_14.JPG

Du337_15.JPG

Du337_16.JPG

Du337_17.JPG

Du337_18.JPG

Du337_19.JPG

Du337_20.JPG

Du337_21.JPG

Du337_22.JPG

Du337_23.JPG

Du337_24.JPG

Du337_25.JPG

Du337_26.JPG

Du337_27.JPG

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

